

Vlakwater.

Ingrid Winterbach. Kaapstad:
Human & Rousseau, 2015. 352 pp.
ISBN: 9780798170475.

DOI: <http://dx.doi.org/10.17159/tvl.v53i2.29>

Met *Vlakwater* (2015) bestendig én verruim Ingrid Winterbach haar reeds indrukwekkende en herhaaldelik bekroonde oeuvre.

Ná die “Durban-drieluik” (*Die boek van toeval en toeverlaat, Die benederyk en Die aanspraak van lewende wesens*) speel *Vlakwater* net soos die “fynbos”-trilogie bestaande uit *Klaaglied vir Koos, Erf en Belemmering* in die Wes-Kaap af. In ’n gedeelte tydruimte met Stellenbosch, Tamboerskloof en die Weskus as belangrikste koördinate, wissel twee verhaallyne mekaar af terwyl hulle progressief nader aan mekaar beweeg, maar nooit werklik kruis nie.

In die eerste verhaallyn vestig Niek Steyn hom ná die verbodskeling van ’n verhouding in Tamboerskloof. Om as kunstenaar te kan oorleef, gee hy twee keer per week klas by ’n privaat-kunsskool net buite Stellenbosch—“daardie hotbed van selftevredenheid” (12)—waar die meestal vermoënde studente met hul gebrek aan nuuskierigheid en talent sy geduld uitermate beproef. Wanneer een van Marthinus Scheepers se varke in sy tuin beland, raak die twee mans bevriend. Charelle Koopman, ’n belowende fotografiestudent wat by Niek loseer, verdwyn kort hierna spoorloos, terwyl ’n welaf Stellenbosse kunstenaar ’n verdagte aanbod op sy huis maak. Marthinus is daarvan oortuig dat *Vlakwater*, die distopiese roman deur ene Viktor Schoeman (’n jeugkennis van Niek en die eerste

opperste skurk in die Winterbach-oeuvre), die sleutel hou tot ’n verklaring van die vreemde gebeure waarby hy en Niek na Charelle se verdwyning betrokke raak.

In die ander verhaallyn probeer ’n ongeïdentifiseerde ek-verteller met ’n haaslip die dood van ’n goeie vriend verwerk terwyl sy ’n monografie oor die videokuns van die Olivier-broers skryf. As deel van haar navorsing maak sy by drie geleenthede ’n afspraak om met die tweeling se bejaarde vader, emeritus professor Markus Olivier, te gesels. Direk voor een van hierdie afsprake word sy ooggetuie van die moord op Buks Verhoef, die kunstenaar wat ’n aanbod op Niek se huis gemaak het, en tydens haar daaropvolgende reis na die Weskus word sy agtervolg deur ’n grillige holwangkêrel wat hom as Vincenzo Anastagi voordoen en haar met allerlei bedenkbare voorstelle nader.

Deur middel van subtiele verbande sluit *Vlakwater* verhelderend by vorige Winterbach-romans aan. Daar is byvoorbeeld weer die fyn disseksie van ontwortelde karakters se ervarings van verlies en verdriet; ’n intense bewustheid van die verbygaan van tyd; ’n ongeëwenaarde (en soms skreeusnaakse) aanwending van karakteropenbarende dialoog en verskillende spraakregisters; ’n selfbewuste besinning oor die rol en aard van kuns in roerige tye; ’n moedelose wekroep teen die tirannie van middelmatigheid en geestelike vervlakking; asook ’n soeke na mistieke rigtingwysers in ’n andersyds onherbergsame heelal.

Op meer direkte wyse sluit *Vlakwater* by *Die aanspraak van lewende wesens* aan

deurdat die slottoneel van laasgenoemde roman in 'n lykshuis afspeel, terwyl eersgenoemde met 'n lyksbesigtiging by 'n begrafnisondernemer begin. Ook die stadsplaas waarop Iggy Hofmeyr en Josias Brandt, daardie latter-day Lear in sandale wat in *Die aanspraak van lewende wesens* vir soveel intrige gesorg het, kom weer in *Vlakwater* voor, maar nou is dit duidelik onder nuwe bestuur. Wanneer Niek dié plaas by geleentheid saam met Marthinus besoek, merk laasgenoemde op: "Die man wat by hom [Josias] oorgeneem het, het 'n heel ander aanslag. Goeie organiseerder, ordelike kop. Miskien té ordelik, maar goed. 'n Soort hervormer—een van jou missionaris-tipes. Ek vermoed hy beplan hier 'n soort utopie—sy idee van 'n ideale samelewing." (72)

En dan is daar ook weer varke: hierdie keer die sonderlinge Aunty, President Burgers, Batseba, Josef en Dollie met hulle imposante vlees-en-bloed teenwoordigheid én allerlei metaforiese toespelings.

Op struktuurvlak skakel *Vlakwater* met *Die aanspraak van lewende wesens* in dié opsig dat albei romans twee verhaallyne bevat wat parallel ontplooi, maar hiér verskil die toonaard en styl van dié verhaallyne egter aansienlik van mekaar: Die Niek-verhaallyn ontwikkel chronologies en is intrigegegedrewe, terwyl die "ek"-verhaallyn meer a-chronologies ontvou en deur raaiselagtige vertroebeling gekenmerk word. Die leser hoor byvoorbeeld nooit die ek-verteller se naam of wie die "jy" is tot wie sy haar so dikwels in haar vertelling rig nie.

Op tematiese vlak verteenwoordig

Vlakwater egter 'n beduidende stroomverlegging in die Winterbach-oeuvre. Die roman kan, onder meer, as 'n narratologiese ontginning van (die soms banale pornografie van) geweld en destabiliserende invloed daarvan op die leefwêreld van verskillende karakters beskou word. Dit is 'n teks onbeskroomd veranker in die sosio-politieke konteks van die hedendaagse Suid-Afrika, wat subtiel kommentaar lewer oor die diep ravyn tussen hulle wat daagliks deur die "diepwater" van die werklikheid verswelg word en hulle wat kortsigtig in die "vlakwater" van apatie en onbetrokkenheid bly waad. In hierdie opsig tree die roman met die latere werk van onder andere Marlene van Niekerk, S. J. Naudé en J. M. Coetzee in gesprek.

In "Die swanefluisteraar", die eerste van vier kortverhale in Marlene van Niekerk se *Die sneeuslaper*, merk die oorgevoelige skryfkunststudent Kasper Olwagen tydens 'n ontmoeting met ene professor Van Niekerk die volgende op: "[F]iksie kan ons nie meer troos nie. Die verskrikkinge van ons vaderland ontnem die verhalende verbeelding haar wil, haar wilskrag. Mens kan niks meer uitdink nie. Brutaliste moet ons dus word, feiteversamelaars, nie meer storievertellers nie, eerder argivarisse van die onvoorstelbare brutaliteite van die land." (Van Niekerk 31)

Ek kan my net voorstel hoe onthuts Kasper by die lees van *Vlakwater* sou wees. Want hier is 'n teks waarin daar juis in *storie* vorm en met meer as genoeg *verhalende verbeelding* geworstel word met die vraagstukke wat sy skrywerlike

gewete belas, sonder die versekering dat enige klinkklare antwoorde gevind sal word. Wanneer Blackie, die albino met spierwit dreadlocks, sy “gruwelike lys van rapes en mutilations en abductions” inkanteer, wil ’n mens Kasper gelyk gee dat die werklikheid soms vreemder (én meer vreesaanjaend) as fiksie kan wees. Maar wanneer jy lees waarmee Viktor Schoeman in sy roman *Vlakwater* vorendag kon kom, besef jy dat die kreatiewe verbeelding hom nie sommer deur die realiteit laat inkort nie.

Meer nog, die gebeure in *Vlakwater* bevestig die wrang ironie dat geweld in sommige gevalle kreatiwiteit kan stimuleer. As kunstenaars put Niek Steyn, Jan Botha en Viktor Schoeman byvoorbeeld juis skeppende inspirasie uit geweld. Marthinus wys daarop dat geweld Viktor Schoeman se voorkeurmedium—“sy natuurlike taal” (58)—is, terwyl Jan met sy geurige haarlokke, ooggrimering en sterk manlike uitstraling teenoor Niek erken dat sy vrywilligheidswerk in die Soutrivierse lykshuis (sy oog-tot-oog-konfrontasie met ’n “violent society” [215]) sy werk positief voed: “Dis real. Wat hy sien, elicit soms ’n baie visceral response by hom—hy vind dit belangrik vir die maak van kuns, sê hy.” (215)

Ten spyte daarvan dat Kasper in *Die sneeuslaper* beweer dat fiksie ’n mens nie meer kan troos nie, word die uitsigloosheid en futiliteit in *Vlakwater* telkens op metamodernistiese wyse getemper deur humor, ironie en vertroostende voorbeelde van medemenslikheid en mededoë—of dit nou by wyse van die kook van ’n bord kos vir ’n loseerder, die versorging

van ’n verdwaalde windhondteef, die opspoor van moerbeiblarre vir sywurms óf die voorlees van ’n grootse roman aan ’n sterwende pasiënt is.

Vlakwater is ’n bewys dat die betrokkenheids- en estetiese dimensies van ’n kunswerk nie wedersyds uitsluitend hoef te wees nie, maar dat die een die ander juis kan fasiliteer. Die roman is véél meer as net ’n *uitbeelding* van die geweldskultuur in Suid-Afrika; dit is eerder ’n veelvlakkige dramatisering van botsende bestaanswêreldes wat die leser uitnooi om saam te dink en te bespiegel.

Nadat Niek saans saam met Marthinus DVD’s gekyk het, is hy dikwels nog lánk daarna “onder die indruk van die stemming [daar]van, [...] van die gedempte kleur [...], van die evokatiewe, duister, onverklaarbare beelde. Dit gryp hom aan die keel en wring sy hart.” (232) Dit is bykans ’n woordelike opsomming van die indruk wat Ingrid se *Vlakwater* by my as leser gelaat het. Dit is ’n boek waarheen ek keer op keer met genot en groeiende verwondering sal terugkeer.

Geraadpleegde bron

Van Niekerk, Marlene. *Die sneeuslaper*. Kaapstad: Human & Rousseau, 2010.

Thys Human

Thys.Human@nwu.ac.za
Noordwes-Universiteit
Potchefstroom